

TƯ TƯỞNG CỦA NGUYỄN TRÃI VỀ GIÁO DỤC VÀ BÀI HỌC TRONG SỰ NGHIỆP ĐỔI MỚI TOÀN DIỆN GIÁO DỤC, ĐÀO TẠO Ở NƯỚC TA HIỆN NAY

Lê Đức Thọ

Trường Cao đẳng Nghề Đà Nẵng

Tóm tắt: Bài viết đề cập đến những nội dung cơ bản trong tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục. Trong di sản văn hóa mà Nguyễn Trãi để lại, ta tìm thấy những tư tưởng của ông về giáo dục, đào tạo con người. Ông đã đề cập đến hầu hết những vấn đề cơ bản của giáo dục: về vai trò của giáo dục trong sự hình thành nhân cách con người, mục đích của giáo dục là tạo ra những người quân tử để phục vụ đất nước, nội dung là giáo dục lòng nhân nghĩa, trung, hiếu, cần. Những tư tưởng ấy là tiền đề để Đảng và Nhà nước ta nghiên cứu rút ra những bài học cho sự nghiệp đổi mới giáo dục và đào tạo ở nước ta hiện nay. Đó là bài học về coi trọng vai trò của giáo dục, đào tạo trong việc hình thành nhân cách con người; bài học về đổi mới nội dung, phương pháp giáo dục; bài học về bồi dưỡng nhân tài cho đất nước.

Từ khóa: Nguyễn Trãi; giáo dục; đào tạo; tư tưởng giáo dục.

1. Mở đầu

Trong tiến trình phát triển lịch sử dựng nước và giữ nước, dân tộc ta đã sản sinh ra biết bao nhà tư tưởng, chính trị, quân sự, giáo dục tài ba. Trong số rất nhiều các vị anh hùng kiệt xuất từ trước đến nay, ở thế kỷ XV Nguyễn Trãi xuất hiện như ngôi sao khuê tỏa sáng. Nguyễn Trãi không chỉ là một nhà chiến lược quân sự, nhà chính trị, ngoại giao, văn hóa, giáo dục,... Trong hệ thống tư tưởng của Nguyễn Trãi, chúng ta tìm thấy những tư tưởng quý báu về giáo dục, đào tạo con người. Vì vậy, nghiên cứu tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục và chỉ ra bài học của nó đối với sự nghiệp đổi mới toàn diện giáo dục, đào tạo của nước ta hiện nay là vấn đề cần thiết, có ý nghĩa cả về lý luận và thực tiễn. Bài viết được thực hiện trên cơ sở phương pháp luận của Chủ nghĩa Mác – Lênin; kết hợp phương pháp phân tích, đánh giá các tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục, đào tạo và vận dụng vào sự nghiệp đổi mới toàn diện giáo dục, đào tạo ở nước ta hiện nay.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Giới thiệu về Nguyễn Trãi

Nguyễn Trãi (1380-1442) hiệu là Úc Trai, quê ở xã Chi Ngại, huyện Chí Linh, tỉnh Hải Dương, sau dời về xã Nhị Khê, huyện Thường

Tín, tỉnh Hà Tây. Nguyễn Trãi sinh ra trong một gia đình có truyền thống Nho học và khoa cử. Cha ông là Nguyễn Phi Khanh (trước tên là Nguyễn Ứng Long), một nho sinh nghèo, học giỏi, đỗ Thái học sinh (Tiến sĩ) đời Trần. Mẹ ông là Trần Thị Thái, con quan Tư đồ Trần Nguyên Đán, một quý tộc đời Trần.

Lên sáu tuổi, mất mẹ, lên mười, ông ngoại qua đời, Nguyễn Trãi về ở Nhị Khê, nơi cha dạy học. Năm 1400, mới 21 tuổi, Nguyễn Trãi đỗ Thái học sinh (Tiến sĩ). Năm 1407, giặc Minh cướp nước ta, Nguyễn Phi Khanh bị giặc bắt đưa sang Trung Quốc. Nguyễn Trãi cùng một người em trai đi theo chăm sóc cha. Đến biên ải, nghe lời cha khuyên, ông quay trở về, tìm cách “trả thù cho cha, rửa nhục cho nước”, nhưng rồi lại bị giặc Minh bắt giữ. Sau đó, ông thoát ra được và lặn lội nhiều nơi tìm người minh chủ để chung sức diệt giặc, ông tham gia khởi nghĩa Lam Sơn do Lê Lợi khởi xướng, trở thành trợ thủ đắc lực của Bình Định Vương trong suốt mười năm chiến đấu. Ông được phong làm Tuyên phụng đại phu Hàn lâm Thừa chỉ, thường cùng dự bàn mưu lược nơi màn trướng. Sau đó lại được phong Triều liệt đại phu Nhập nội Hành khiển, Lại bộ Thượng thư kiêm Hành Khu mật viện sự. Với vai trò là quân sư cho thủ lĩnh Lê Lợi, một tay ông soạn thảo những thư từ, mệnh

lệnh trong quân đội - đã trở thành những áng văn chiến đấu bất hủ - góp phần vào thắng lợi vẻ vang của dân tộc.

Đầu năm 1428, sau khi quét sạch quân thù giành lại độc lập, Nguyễn Trãi hăm hở bắt tay vào xây dựng lại nước nhà thì bỗng dưng bị nghi oan và bị bắt giam. Sau đó ông được tha, nhưng không còn được tin dùng như trước. Năm 1433, Lê Thái Tổ qua đời, Lê Thái Tông lên ngôi tuổi còn non trẻ, bọn quyền thần, vốn căm ghét Nguyễn Trãi vì ông quá ngay thẳng, trung thực, thường vạch trần những sai trái của họ, đã dèm pha, xúc xiểm với vua khiến ông nhiều lần suýt mang họa vào thân. Ông buồn, xin cáo quan về ẩn dật tại Côn Sơn (khoảng những năm 1437, 1438). Năm 1440, Lê Thái Tông chấn chỉnh lại triều đình, trừ khử những thế lực bất chính và mời Nguyễn Trãi trở ra giúp việc nước, giao cho ông nhiều công việc quan trọng, ông đang hăng hái giúp vua, thực hiện hoài bão an dân thì bỗng xảy ra sự biến. Năm 1442, Lê Thái Tông đi duyệt binh ở Chí Linh và nhân tiện đến thăm Nguyễn Trãi (lúc đó đang ở Côn Sơn), trên đường về ghé nghỉ đêm tại Trại Vải (Lệ Chi Viên, Bắc Ninh), bất ngờ qua đời. Bọn gian tà ở triều đình, vốn chứa thù từ lâu đối với Nguyễn Trãi, liền vu cho ông âm mưu giết vua, kết tội tru di cả ba họ.

Nỗi oan thảm khốc ấy, hơn hai mươi năm sau mới được giải tỏa. Năm 1464, Lê Thánh Tông xuống chiếu tẩy oan cho Nguyễn Trãi, truy tặng Đặc tiến kim tử Vinh Lộc đại phu, tước Tán Trù Bá, cho sưu tầm lại thơ văn ông và tìm người con trai còn sống sót cho làm quan. Đến đời Lê Tương Dực, năm 1512, ông lại được truy phong tước Tế Văn Hầu.

Nguyễn Trãi không chỉ là một nhà quân sự, chính trị, ngoại giao lỗi lạc mà còn là một danh nhân văn hóa lớn của dân tộc Việt Nam, một nghệ sĩ tài hoa về cầm, kỳ, thi, họa, xứng đáng là một “ngôi sao khuê” tỏa sáng hồi thế kỷ XV. Tuy không phải là nhà giáo dục thuần túy nhưng cuộc đời, sự nghiệp và nhân cách cao thượng của Nguyễn Trãi đã lưu lại dấu ấn đẹp đẽ trong lịch sử dân tộc mà còn có tác dụng giáo dục lớp lớp thế hệ người Việt Nam hiện nay.

2.2. Những nội dung cơ bản trong tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục

Là người đồ tiến sĩ Nho học, Nguyễn Trãi rất coi trọng việc học và đề cao đạo học của các bậc thánh hiền Khổng Tử, Mạnh Tử... Tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục luôn hướng tới nhân dân, nhân nghĩa, an dân, đào tạo thế hệ trẻ thành người có văn hóa, có ích cho đất nước, biết tự hào về dân tộc mình để từ đó họ biết phấn đấu, hy sinh vì nước vì dân. Tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục bao gồm các nội dung cơ bản sau đây:

2.2.1. Tư tưởng của Nguyễn Trãi về vai trò và mục đích của giáo dục

Nguyễn Trãi coi *giáo dục là điều kiện hết sức cần thiết cho sự hình thành phẩm chất nhân cách con người*. Nguyễn Trãi luôn quan tâm, lo lắng và thường trăn trở suy tư về đào tạo lớp người kế tục “không biết ai làm mực, làm dây”. Sinh thời, Nguyễn Trãi, khác với nhiều nho sĩ chuyên dạy học ở chỗ, ông không lấy dạy học làm kế sinh nhai, đợi thời để tiến thân làm quan mà coi dạy học là mục đích tuyên truyền tư tưởng nhân nghĩa, xây dựng việc dạy học theo ông không chỉ để đào tạo người ra làm tuyên truyền tư tưởng nhân nghĩa, xây dựng cuộc sống an bình cho muôn dân. Công việc dạy học theo ông không chỉ để đào tạo người ra làm quan mà cốt lõi là để nâng cao dân trí, giúp cho muôn dân trở thành người lao động có kiến thức: “Nên thợ nên thầy bởi có học, No ăn no mặc bởi hay làm” (Bảo kính cảnh giới – Bài 36)[1]. Như vậy, ông chỉ rõ giáo dục có tác dụng làm thay đổi bản tính con người, hướng con người tới bản chất thiện. Chăm lo cho giáo dục thì sẽ đạt thành quả như mong muốn, đất nước vững bền, non sông đổi mới. Nguyễn Trãi đã thấy được những giá trị cao quý của giáo dục và coi đó là của báu nghìn đời – “Thi, Thư thực ấy báu nghìn đời” (Ngôn chí – Bài 9) [1].

Nguyễn Trãi coi *mục đích giáo dục là xây dựng nhân cách con người, tạo ra những người quân tử để phục vụ đất nước*. Những phẩm chất cơ bản của người quân tử mà ông nêu lên: có lòng nhân đức, thực hành nhân nghĩa, đó là những người biết gánh vác những việc có quan hệ lớn đến sự thành hay bại của quốc gia, cùng nỗi vui hay buồn của dân chúng; giữ chữ tín,

“làm việc đường hoàng”, luôn thức thời và “xử trí đúng thời”.

Nguyễn Trãi cho rằng, giáo dục còn phải nhằm *mục đích hướng về nhân dân*, đào tạo họ trở thành người có ích cho đất nước, biết hy sinh, cống hiến cho dân tộc. Ở ông, giáo dục và đào tạo con người là nhằm phát huy sức mạnh nội sinh xây dựng nền thái bình, thịnh trị. Ông coi *việc dạy học* cần phải đạt mục đích giáo dục tư tưởng nhân nghĩa nhằm thực hiện lí tưởng cứu nước, giải phóng dân tộc và xây dựng cuộc sống hoà bình cho nhân dân.

Với cách nhìn độc đáo về việc đào tạo, con người Nguyễn Trãi luôn coi giáo dục là con đường, là một trong những cội nguồn có sức mạnh sáng tạo ra “thọ tốt, thầy tốt”... vì nó uốn nắn được phần quan trọng nhất, chủ yếu và khó làm thay đổi nhất ở con người, đó là tính nết, tư tưởng. Nếu giáo dục tốt sẽ đào tạo được con người toàn vẹn, có văn hóa, có vẻ đẹp tâm hồn, có đức có tài.

Về mối quan hệ của Đức Tài, sách Đại học Trung Dung ghi rõ: “Đức giả, bản dã. Tài giả,末 dã” (tức là Đức là gốc, tài là ngọn). Do vậy mục đích của sự học thời phong kiến là “Văn dĩ tải đạo”. Mỗi cá nhân hãy tu tập cái đức của mình “Tề gia” rồi mới luyện tài “Trị quốc, Bình thiên hạ”. Nguyễn Trãi, một học trò xuất sắc của đạo Nho cũng coi trọng cả đức và tài. Song theo ông, đức là yếu tố quyết định, tài giữ vai trò quan trọng: “Tài đức thì cho lại cá nhân/ Tài thì kém đức một hai phân” [2, tr. 957]. Theo Nguyễn Trãi, Đức và Tài là hai yếu tố cấu thành nhân cách con người trong đó Đức chỉ phẩm chất, Tài chỉ năng lực. Khi nhân cách phát triển toàn diện thì Đức và Tài không thể là hai yếu tố mang giá trị riêng mà chúng có quan hệ khăng khít với nhau. Là người coi trọng giáo dục, Nguyễn Trãi không xem nhẹ việc học chữ để thành tài, cũng không quá nhấn mạnh việc giáo dục đào tạo Đức theo quan niệm “Tiên học lễ, hậu học văn” của Khổng Tử. Ông thường khuyên các bậc cha mẹ: “hãy năng tích đức cho con” và nhắc nhở những người làm nghề dạy học: “Trung hiếu cương thường lòng đở”.

Chính vì ý thức sâu sắc được vai trò và mục đích nên Nguyễn Trãi đòi hỏi nhà giáo dục

phải có tài đức hơn người [2, tr.650]. Ông quan niệm, người học bao giờ cũng học tập người thầy không chỉ về đạo lí mà cả về con đường công danh sự nghiệp, chí hướng của họ đều ảnh hưởng ở người thầy, “Động tĩnh nào ai chẳng bởi thầy” [2, tr.690].

Nhưng việc học phải được chăm lo, vun trồng, bồi dưỡng thường xuyên thì mới đơm hoa kết trái: “Muốn ăn trái, dưỡng nên cây” [2, tr.957]. Qua hoạt động xã hội, hoạt động giáo dục con người, Nguyễn Trãi đã đúc kết được nhiều kinh nghiệm quý báu đó là: giá trị của kiến thức, của hiểu biết văn hóa xã hội để làm Người mà mỗi cá nhân tích lũy được là nhờ vào sách vở, giáo dục: “Thi, thơ thực ấy báu muôn đời” [2, tr.658]. Tiếp thu và phát triển tính nhân văn sâu sắc trong đạo dạy học của Khổng, Mạnh, Nguyễn Trãi rất chú trọng việc giáo dục lòng nhân ái, đạo lý làm người và đề cao tính cộng đồng dân tộc.

Nguyễn Trãi khẳng định rằng giáo dục tạo nên những giá trị to lớn của kiến thức, của sự thành đạt trong cuộc sống của cá nhân và cả cộng đồng xã hội. Ông quan niệm sự giàu có không phải là nhiều của cải vật chất mà chính là giàu vốn văn hoá, vốn hiểu biết (chữ nghĩa). Để đạt được điều đó thì phải tự học, phải tự tu dưỡng bản thân. Nền giáo dục tốt phải đào tạo được con người toàn vẹn, vừa có đức, vừa có tài. Nhận thấy giá trị to lớn của kiến thức, của sự hiểu biết toàn diện văn, trí, thể, mỹ luôn là bội số của giá trị vật chất, Nguyễn Trãi khẳng định: “Nhiều của ấy, - chẳng qua chữ nghĩa/ Dưỡng người cho, - kéo nhọc chân tay” [2, tr.969].

Sự giàu có về hiểu biết, về nhân nghĩa nhờ trí tuệ sáng suốt, nhờ sự thông minh theo Nguyễn Trãi mới là sự giàu có chân chính, mới là giá trị đích thực của đời sống. Qua đó ta có thể hiểu, giáo dục và đào tạo con người có tác dụng như là một điều kiện vật chất cần thiết cho sự phát triển của cuộc sống con người.

Nói như vậy có thể hiểu là, Ngoài giáo dục đạo đức Nguyễn Trãi còn đề cập đến vai trò, tác dụng thuộc các lĩnh vực khác như giáo dục văn hóa, bồi dưỡng tâm hồn, biết yêu âm nhạc hội họa và thơ ca: “Côn Sơn nước chảy rì rầm/ Ta nghe như tiếng đàn cầm bên tai”. Biết yêu lao động,

có ý thức tiết kiệm: “No ăn, no mặc bởi hay làm/ Làm biếng, ngồi ăn lở núi non” [2, tr.983].

2.2.2. Tư tưởng của Nguyễn Trãi về nội dung giáo dục

Quan niệm của Nguyễn Trãi về nội dung giáo dục tập trung vào giáo dục đạo đức theo tinh thần Nho học. Trong những phẩm chất đạo đức cơ bản của đạo làm người, ông coi trọng giáo dục “nhân”, “nghĩa” (“nhân nghĩa”) “trung”, “hiếu”, “cần”.

Giáo dục lòng nhân nghĩa. Trong tư tưởng Nguyễn Trãi, nhân nghĩa chính là lòng yêu thương con người, tình người, sự chân thành, thái độ khoan dung độ lượng; khi có giặc ngoại xâm thì nhân nghĩa thể hiện tinh thần yêu quê hương đất nước và thể hiện trách nhiệm cá nhân phải đánh giặc cứu nước, cứu nhà; khi đất nước hoà bình thì phải dốc hết tâm sức, tài trí xây dựng đất nước, đem lại cuộc sống ấm no, đầy đủ cho nhân dân.

Nguyễn Trãi cho rằng, mọi suy nghĩ và hành động cần phải bắt nguồn từ nhân nghĩa bởi nhân nghĩa có tác động to lớn thu phục lòng người, tạo nên sức mạnh tinh thần để vượt qua mọi khó khăn trở ngại dẫn tới thành công. Một mặt “phải lấy nhân nghĩa làm gốc” nhưng mặt khác, cần “lấy trí lực làm sự hỗ trợ” [2, tr.366]. Ông cũng khẳng định: “Mưu tính việc lớn phải lấy nhân nghĩa làm gốc, hoàn thành công to phải lấy nhân nghĩa làm đầu. Nhân nghĩa gồm đủ cho nên việc và công ắt xong” [2, tr.377].

Nguyễn Trãi cho rằng, đạo nhân đối với con người không tự có mà phải trải qua quá trình tự tu dưỡng, cũng như cỏ xanh tự sinh trưởng trong tự nhiên vậy [2, tr.663]. Ở đây, ông đã nêu lên tư tưởng về *tự giáo dục* của mỗi người. Nếu nói theo quan điểm hiện đại thì đó là tư tưởng tự thân vận động, tự thân phát triển trong quá trình tự đào tạo.

Từ thực tiễn của đời sống xã hội, Nguyễn Trãi đã khái quát kết quả của các mối quan hệ giữa người với người. Ông cho rằng, nếu sống có tình yêu thương và thuận hòa (lành hiền, nhu) thì mối quan hệ ấy được bền chặt, thắm thiết (“nhiều kẻ chuộng”); còn nếu sống khắc nghiệt, khô khan, cứng nhắc (“dữ”, “cương”) thì mối quan hệ trở

nên nhanh phai tàn (“chẳng ai màng”). Từ đó ông đưa ra nhận định: tình yêu thương con người là đạo lý thường có ở đời (“Yêu nhau chẳng đã đạo thường thường” [2, tr.979].

Nguyễn Trãi quan tâm giáo dục tình yêu thương con người và tinh thần trách nhiệm đối với nhau trong từng mối quan hệ xã hội. *Đối với anh em*, Nguyễn Trãi cho rằng chó có quen “nghĩa đệ huynh” [2, tr.987], phải biết yêu thương nhau, chó làm hại nhau vì cùng do cha mẹ sinh ra, cũng như cành, lá, hoa, trái cùng do một cây sinh ra. *Đối với những người là học trò*, bạn bè cùng học phải coi nhau như anh em. *Đối với nhân dân*, Nguyễn Trãi đặc biệt chú trọng giáo dục tình yêu thương và trách nhiệm của mỗi cá nhân trong xã hội. Nhân nghĩa vì dân thì làm việc gì cũng phải biết hy sinh lợi ích bản thân, thương yêu dân, bảo vệ dân, làm lợi cho dân, thuận lòng dân. Nhân nghĩa vì dân thì phải *thân dân*, “có chính sách khoan nhân”, phải tin tưởng sức mạnh của dân (“chở thuyền và lật thuyền cũng là dân”) [3, tr.185]. Nhân nghĩa vì dân thì phải “trừ bạo ngược” để “khiến cho dân trong thôn xóm vắng không có một tiếng hờn giận oán sầu”, để “dân giàu đủ khắp đời phượng”.

Giáo dục trung, hiếu, cần. Chữ “Trung” với Nguyễn Trãi là trung với những ông vua vì dân vì nước. Mở rộng hơn, đó là “trung với nước”. Nguyễn Trãi tập trung giáo dục thực hiện chữ “trung” gắn liền với tinh thần yêu nước. Theo ông, “trung” là sự biểu hiện tấm lòng trung thành son sắt của mỗi người đối với đối với nhà vua biết vì dân vì nước, với quốc gia. Mỗi khi chúng ta được bụng bát cơm ăn, được sống trong cảnh thanh bình cần phải biết ơn đối với đất nước (“Bát cơm xoa nhờ xã tắc”) [2, tr.669]. Mong ước và quyết tâm thôi thì chưa thể gọi là trung được mà phải thông qua mỗi hành động, ví như chỉ khi gặp hoạn nạn, gió bão, mới biết được lòng trung thành, của đạo bề tôi (“Khi bão mới hay là cỏ cứng/ Thuở nghèo thì biết có tôi lành”) [2, tr.944]. Không chỉ dừng lại ở đó, “trung” còn được mở rộng ra ở tinh thần trách nhiệm của bề tôi phải làm mọi cách để nước giàu, binh mạnh, đem lại ích lợi cho dân [2, tr.719]. Ở đây, Nguyễn Trãi đã hợp nhất hóa giáo dục chữ “trung”, đó là trung với nước, trung

với vua, với triều đình. Trung với nước là vô điều kiện, còn trung với vua, với triều đình là có điều kiện. Điều kiện đó là vua và triều đình phải vì dân (“triều đình khoan nhân”), biết chăm lo dựng xây đất nước, làm cho dân yên ổn.

Nguyễn Trãi chú trọng gắn liền giáo dục chữ “trung” với giáo dục chữ “hiếu”. Trong quan niệm của ông “hiếu” trước hết là hiếu với cha mẹ, mở rộng ra là *hiếu với dân* - đó là đại hiếu. Nguyễn Trãi là tấm gương điển hình vượt lên những hạn chế cứng nhắc khuôn mẫu giáo lý về hiếu của Nho gia. Việc ông thực hiện lý tưởng cứu nước do người cha truyền dạy đã có tác dụng giáo dục sâu sắc về sự gắn bó chặt chẽ trong trách nhiệm của người con đối với Tổ quốc, đối với gia đình lớn là nhân dân. Ông cho rằng, đạo hiếu có ở mỗi người nên những người có bổn phận làm con phải lấy lòng thảo kính báo đáp công ơn cha mẹ. Thông qua triết lý dân gian, ông truyền tải tinh thần hiếu thuận một cách rất gần gũi mà ai ai cũng hiểu thấu được: “Sinh được con thì cảm đức cha”, “Có con mới biết ơn cha nặng” [2, tr.725,1013].

Về giáo dục chữ “cần”, Nguyễn Trãi tập trung vào vấn đề chăm lo lao động, cống hiến và thực hành tiết kiệm. Ông cho rằng, dù tài năng có thể còn hạn chế nhưng người học cần phải thể hiện ý chí quyết tâm tìm hiểu và thực hành đạo lý thánh hiền, nghiền ngẫm kinh sách, phải coi việc đọc sách chuyên cần như việc đảm đương gánh vác công việc triều chính (“Nghịệp cũ thì thư hăng một chức”) [2, tr.650]. Ông đã nêu lên quá trình tích lũy tri thức dẫn đến thành công của người học theo phương châm “*phải làm nên việc lớn từ ở việc nhỏ*” [3, tr.156]. Ngoài ra, ông còn chú trọng giáo dục tinh thần lạc quan cho người học, nêu cao ý chí vượt khó để đạt tới vinh quang (“Khó khăn thì mặc có màng bao/ Càng khó bao nhiêu chí mới hào”) [2, tr.794]. Cuộc đời ông là tấm gương vượt gian khổ để trở thành người “văn chương nổi tiếng. Kinh, sử, bách gia, binh thư thao lược, đều am hiểu cả” [4, tr.275].

Ở Nguyễn Trãi đã thể hiện rõ tinh thần coi trọng thành quả của nhân dân lao động: “Ăn lộc đều ơn kẻ cấy cày” [2, tr.997]. Ông không chỉ gắn kết giữa lao động trí óc và lao động chân tay

mà còn chú trọng giáo dục tinh yêu lao động. Bản thân Nguyễn Trãi cũng thể hiện tấm gương yêu lao động, dù “lưng gầy da xỉ tướng lù khù” nhưng ông vẫn làm những việc có ích như “day láng giềng mấy sĩ nho” [2, tr.669].

2.2.3. Tư tưởng của Nguyễn Trãi về phương pháp giáo dục

Nguyễn Trãi chú trọng phương pháp nêu gương trong giáo dục con người, ông cho rằng, để dạy người có hiệu quả, trước hết bản thân người dạy phải là một tấm gương sáng về tu dưỡng đạo đức. Cuộc sông Nguyễn Trãi là cuộc sống vui thú, hồn nhiên trong cái thanh đạm, bình dị. Tuy cuộc đời gặp không ít nghịch cảnh đáng buồn nhưng vẫn vững vàng vượt lên trên để giữ bền một niềm ưu ái sắt son, một phần cũng nhờ ông là con người biết sống, biết tìm niềm vui trong cuộc sống.

Nguyễn Trãi có cách giáo dục con cái không khe khắt như nhiều nhà nho nói chung. Nho gia quan niệm “*Gia hữu cầm nữ tắc dâm; gia hữu kỳ nam tắc suy*” [2, tr.673], nên con trai chỉ được đọc sách thánh hiền, con gái chỉ được chú tâm vào tam tòng tứ đức. Nguyễn Trãi lại cho rằng: “*Gia hữu cầm thư nhi bồi lạc*” (Trong nhà có đàn và sách, con cái được vui vẻ) [Úc trai thi tập]. Ông thấy được vai trò của đàn cũng như sách làm phong phú thêm đời sống con người, làm cho con người vui vẻ, hướng đến những cái cao thượng tốt lành, là phương pháp dưỡng tâm tuyệt diệu.

Như vậy, có thể thấy, so với tư tưởng giáo dục của Nho giáo thì tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục đã có những sự tiến bộ đáng kể. Nếu trong tư tưởng giáo dục của Nho giáo có quan điểm coi thường lao động chân tay, thì Nguyễn Trãi lại đề cao vai trò của nhân dân lao động, đề cao những thành quả của nhân dân lao động tạo ra. Ông coi việc tiết kiệm là một hành vi đáng trân trọng và ý thức thực hành tiết kiệm được ông thể hiện nay trong cuộc sống của bản thân mình. Tuy nhiên, bên cạnh những điểm tích cực, trong của Nguyễn Trãi về giáo dục cũng bộc lộ những hạn chế. Mặc dù Nguyễn Trãi đã có cải biến tư tưởng giáo dục của Nho giáo, làm cho gần với truyền thống văn hoá dân tộc, nhưng những tư tưởng của ông vẫn chứa đựng những yếu tố duy

tâm, không phù hợp với trật tự xã hội phong kiến, không được xã hội đó tích cực chấp nhận, cho dù nó bênh vực, bảo vệ trật tự đó. Nguyễn Trãi cố gắng thực hiện, thành thật khuyên người khác thực hiện nhưng tư tưởng đó vẫn không thể đi vào hiện thực cuộc sống. Tính ích kỷ, phong kiến đã làm cho con người ngày càng thoái hoá, và vì thế người ta càng xa lánh đạo của ông, bài xích, cô lập ông, biến ông thành kẻ cô trung đáng thương. Đây là nguyên nhân cơ bản khiến Nguyễn Trãi hoài nghi, oán giận hiện thực, oán giận cả học thuyết thánh hiền mà bấy lâu nay ông hết lòng ngưỡng mộ, nguyện hy sinh cho nó. Chính vì vậy, tư tưởng của ông mặc dù giàu giá trị nhân đạo, tiến bộ nhưng không được giai cấp thống trị áp dụng, ngược lại, ông còn bị các thế lực đối lập trong triều Lê bài xích, cô lập và hãm hại.

2.3. Bài học rút ra từ việc nghiên cứu tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục đối với sự nghiệp đổi mới toàn diện giáo dục, đào tạo ở nước ta hiện nay

Nguyễn Trãi là một nhà giáo dục lớn của dân tộc. Ông nêu cao vai trò quan trọng của giáo dục đối với việc đào tạo nhân tài, giữ gìn và phát huy đạo đức xã hội, thay đổi bản tính và hoàn thiện phẩm chất nhân cách con người, là con đường tạo ra những sức mạnh vật chất và những lực lượng tiến bộ thúc đẩy xã hội phát triển. Ông chú trọng giáo dục những phẩm chất cơ bản của đạo làm người, tập trung vào nhân nghĩa, trung cần,... và chính ông là một tấm gương sáng về đạo làm người với cốt cách dân tộc và tinh hoa nhân loại.

Có thể thấy rằng, với tầm tư duy giáo dục sát với thực tế xã hội, đạt tới trình độ triết học sâu sắc, toàn diện, Nguyễn Trãi đã để lại bài học có ý nghĩa to lớn để các nhà giáo dục, nhà tư tưởng và các triều đại sau này tiếp tục và hiện thực hóa ở những mức độ nhất định. Những tư tưởng nói trên của Nguyễn Trãi về giáo dục, đào tạo con người là rất tiến bộ, phù hợp với phong cách và bản sắc văn hóa dân tộc Việt Nam, để lại cho công tác giáo dục, đào tạo của chúng ta ngày nay nhiều bài học quý giá. Trong bối cảnh đất nước đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa, phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội

chủ nghĩa, hội nhập quốc tế ngày càng sâu rộng, thì những giá trị trong tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục thực sự gợi mở nhiều vấn đề có ý nghĩa thiết thực để thực hiện sự nghiệp đổi mới toàn diện giáo dục, đào tạo ở nước ta hiện nay.

Kế thừa những điểm tích cực trong quan điểm giáo dục của Nguyễn Trãi, Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII của Đảng xác định: “Tiếp tục đổi mới mạnh mẽ và đồng bộ các yếu tố cơ bản của giáo dục, đào tạo theo hướng coi trọng phát triển phẩm chất, năng lực của người học. Đổi mới chương trình, nội dung giáo dục theo hướng tinh giản, hiện đại, thiết thực, phù hợp với lứa tuổi, trình độ và ngành nghề. Đa dạng hóa nội dung, tài liệu học tập, đáp ứng yêu cầu của các bậc học, các chương trình giáo dục, đào tạo và nhu cầu học tập suốt đời của mọi người. Tiếp tục đổi mới mạnh mẽ phương pháp dạy và học, hình thức và phương pháp thi, kiểm tra, đánh giá kết quả giáo dục, đào tạo, bảo đảm trung thực, khách quan” [5, tr.115-116].

Bài học về coi trọng vai trò của giáo dục và đào tạo trong việc hình thành nhân cách của con người

Với Nguyễn Trãi, giáo dục giữ vai trò quan trọng trong việc giữ gìn và phát huy đạo đức xã hội, thay đổi bản tính và hoàn thiện bản chất con người, là con đường tạo nên những sức mạnh vật chất và những lực lượng tiến bộ thúc đẩy xã hội phát triển.

Trong sự nghiệp đổi mới giáo dục, đào tạo hiện nay, phải đặt mục tiêu giáo dục hướng vào “giáo dục con người Việt Nam phát triển toàn diện và phát huy tốt nhất tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân; yêu gia đình, yêu Tổ quốc, yêu đồng bào, sống tốt và làm việc hiệu quả” [5, tr.115].

Bài học về đổi mới nội dung, phương pháp giáo dục

Nguyễn Trãi cho rằng, mục đích của giáo dục là đào tạo nên những con người toàn diện, vừa có đức vừa có tài. Cho nên, nội dung của giáo dục cũng phải mang tính toàn diện. Ông chú trọng giáo dục những phẩm chất của đạo làm người, tập trung vào nhân nghĩa, trung,

hiều, cần, kiệm. Một trong những phương pháp giáo dục mà Nguyễn Trãi đề cao đó là phương pháp nêu gương, đây được coi là là một trong những phương pháp giáo dục hiệu quả nhất từ xưa đến nay. Tư tưởng của Nguyễn Trãi là cơ sở để thực hiện đổi mới nội dung và phương pháp giáo dục ở nước ta hiện nay.

Trong bối cảnh đất nước hiện nay, giáo dục đào tạo cần thực hiện tốt hơn nữa phương châm “học đi đôi với hành, lý luận gắn liền với thực tiễn”, giáo dục nhà trường kết hợp với giáo dục gia đình và giáo dục xã hội; chú trọng hơn nữa việc thực hành gắn với thực tiễn, trong đào tạo cần đổi mới hợp lý giữa học lý thuyết với thực hành giúp người học có những kiến thức, kỹ năng để giải quyết các vấn đề trong thực tiễn.

Nội dung giáo dục cần được xây dựng theo hướng chú trọng phát triển hài hòa cả năng lực và phẩm chất cho người học. Giáo dục con người Việt Nam phát triển toàn diện và phát huy tốt nhất tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân; yêu gia đình, yêu Tổ quốc, yêu đồng bào; sống tốt và làm việc hiệu quả. Cải cách, đổi mới nội dung, phương pháp giáo dục phải trên cơ sở kế thừa những giá trị tích cực, chọn lọc tiếp thu tinh hoa văn hóa của nhân loại, những thành tựu khoa học kỹ thuật hiện đại để đưa vào chương trình giảng dạy; phát huy tính tích cực, chủ động và sáng tạo của người học. Xây dựng nền giáo dục mở, thực nghiệp, dạy tốt, học tốt, quản lý tốt; có cơ cấu và phương thức giáo dục hợp lý. Tiếp tục đổi mới mạnh mẽ phương pháp dạy và học theo hướng hiện đại; phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo và vận dụng kiến thức, kỹ năng của người học; khắc phục lối truyền thụ áp đặt một chiều, ghi nhớ máy móc.

Ngoài ra, Nguyễn Trãi cũng rất chú trọng đến việc giáo dục văn hóa văn nghệ cho con người, vì vậy, trong nội dung giáo dục của chúng ta hiện nay cũng phải tích cực đổi mới hình thức và nội dung các môn nghệ thuật nhằm tạo ra những con người Việt Nam mới vừa “hồng” vừa “chuyên” như mong muốn của Chủ tịch Hồ Chí Minh.

Bài học về coi trọng bồi dưỡng nhân tài cho đất nước

Nguyễn Trãi cho rằng, mục đích của giáo dục là đào tạo ra những con người tài năng, những con người lý tưởng (người quân tử) để cống hiến cho đất nước, đó là những con người có thể gánh vác được những công việc đại sự của quốc gia. Nguyễn Trãi rất coi trọng công tác bồi dưỡng và tuyển chọn nhân tài cho đất nước, tháng 11-1429, sau khi đánh tan quân Minh, Lê Lợi hạ Chiếu cầu hiền do Nguyễn Trãi soạn thảo, trong đó, có đoạn: “Tuy người tài ở đời vốn không ít mà cầu tài không có một đường. Hoặc có người nào có tài kinh luân mà bị khuất ở hạng quan nhỏ, không ai tiến cử, cùng người hào kiệt ở nơi đồng nội hay lẫn trong binh lính, nếu không tự đề đạt thì Trẫm bởi đâu mà biết được. Từ nay về sau, các bậc quân tử ai muốn đi chơi với ta đều cho tự tiện” [2]. Nước Đại Việt là một nước văn hiến với đủ hai nhân tố: nền tảng văn hóa của nhân dân và sự xuất hiện những hiền tài của đất nước. Hiền tài thể hiện tinh hoa của phẩm chất và tâm hồn được chất lọc và nâng cao từ trong nhân dân. Mối quan hệ giữa nhân dân và hiền tài tạo nên sức mạnh trường tồn của dân tộc. Ý nghĩa này được Nguyễn Trãi khái quát trong *Đại Cáo Bình Ngô*: “Như nước Đại Việt từ trước. Vốn xưng nền văn hiến đã lâu. Tuy mạnh yếu có lúc khác nhau. Nhưng hào kiệt không bao giờ thiếu”.

Kế thừa quan điểm đó, Đảng ta khẳng định: “Phát triển giáo dục và đào tạo nhằm nâng cao dân trí, đào tạo nhân lực, bồi dưỡng nhân tài” [5, tr.114]. Vì vậy, việc phát hiện và bồi dưỡng nhân tài là nhiệm vụ quan trọng của giáo dục luôn được Đảng và Nhà nước quan tâm. Trong thời gian tới, chúng ta cần phải làm tốt hơn nữa việc phát hiện và bồi dưỡng nhân tài cho đất nước, đồng thời với đó, phải xây dựng cơ chế, chính sách đãi ngộ hợp lý nhằm thu hút người tài về phục vụ cho đất nước sau đào tạo, tránh tình trạng “chảy máu chất xám” đang có xu hướng báo động hiện nay.

Nguyễn Trãi từng rất quan tâm tới giáo dục cho con người một nghề nghiệp ổn định và cần phải làm nghề đó một cách thành thạo. Vì vậy, Đảng cần chú trọng mở rộng và phát triển các trường khối kỹ thuật, thay đổi nhận thức của

người dân về vai trò của các ngành, nghề kỹ thuật, tránh tình trạng “thừa thầy thiếu thợ”, hình thành năng lực nghề nghiệp cho người học, thực hiện mục tiêu nâng cao dân trí, đào tạo nhân lực và bồi dưỡng nhân tài.

3. Kết luận

Nền giáo dục của xã hội ta ngày nay và nền giáo dục theo kiểu Nho gia ngày xưa không thể chung một đường hướng. Nhưng thiết nghĩ những nội dung giáo dục - đào tạo con người của Nguyễn Trãi là nhân, lễ, nghĩa, trí, tín, dũng, trung, hiếu vẫn còn có giá trị vô cùng quý giá cho chúng ta trong việc giáo dục, bồi dưỡng thế hệ trẻ hôm nay biết sống có ước mơ, có lý tưởng, có đạo đức, vì mọi người, biết làm đẹp tâm hồn và nhân cách, biết yêu cuộc sống - nơi đó là thiên đường của mặt đất bởi ở đó có tình yêu âm nhạc, hội họa và thơ ca... và Nguyễn Trãi, xứng đáng được coi là một giáo dục có nhiều đóng góp cho việc giáo dục đào tạo con người. Bài viết góp phần nghiên cứu làm sâu sắc thêm tư tưởng của Nguyễn Trãi về giáo dục, phân tích những nội dung cơ bản trong tư tưởng của

Nguyễn Trãi về giáo dục và chỉ ra những bài học thiết thực đối với sự nghiệp đổi mới toàn diện giáo dục, đào tạo ở Việt Nam hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Đào Duy Anh (1976), *Nguyễn Trãi toàn tập*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
- [2]. Mai Quốc Liên (Chủ biên). (2001). *Nguyễn Trãi toàn tập (tân biên), tập 3* (in lần thứ hai). Trung tâm nghiên cứu Quốc học và Nxb. Văn học, Hà Nội.
- [3]. Mai Quốc Liên (Chủ biên). (2001). *Nguyễn Trãi toàn tập (tân biên), tập 2* (in lần thứ hai). Trung tâm nghiên cứu Quốc học và Nxb. Văn học, Hà Nội.
- [4]. Phan Huy Chú (2006). *Lịch triều hiến chương loại chí*, tập I (Tổ biên dịch Viện Sử học dịch và chú giải). Nxb. Giáo dục, Hà Nội.
- [5]. Đảng Cộng sản Việt Nam (2016). *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*. Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội.

NGUYEN TRAI'S THOUGHTS ON EDUCATION AND LESSON IN THE COMPREHENSIVE RENOVATION OF EDUCATION AND TRAINING IN OUR COUNTRY TODAY

Le Duc Tho

DaNang Vocational Training College

Abstract: *The article deals with the basic contents of Nguyen Trai's educational thought. In the cultural heritage that Nguyen Trai left, we find his ideas about human education. He mentioned most of the fundamental issues of education including the role of education in shaping of human personality, the purpose of education in forming people to serve the country, and the content of educating humanity, kindness, hardwork. These ideas are the premise for the Party and State to study and draw lessons for the education and training renovation in our country today. It is lessons about the importance of education and training in shaping human personality, content renewal, educational methods, and the fostering talents.*

Keywords: *Nguyen Trai; education; training; education thoughts.*

Ngày nhận bài: 25/7/2018. Ngày nhận đăng: 25/2/2019

Liên hệ: ductholevtc007@gmail.com